

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. Невяна Георгиева Фесчиева, д.м.

на Дисертационен труд

на тема

„Професионално сдружаване и развитие на дейността на зъботехниците в България“

за присъждане на научна степен „Доктор на науките“

по научна специалност: Управление на общественото здраве

професионално направление 7.4. Обществено здраве,

в област на висшето образование 7. Здравеопазване и спорт

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита от катедра „Социална медицина и организация на здравеопазването“ към Медицински университет - Варна на КС от 24.06.2024г. Със заповед на Ректора на Медицински университет - Варна № Р-109-371/04.11.2024 г. и с решение на Факултетния съвет на Факултет „Обществено здравеопазване“ по протокол №232 от 16.10.2024 г., и съобразно доклад с вх. № 102-2736/08.10.2024 г. от доц. д-р Наталия Ушева, д.м. – Ръководител на Катедра «Социална медицина и организация на здравеопазването» съм определена за член на Научно жури.

По Протокол № 1 от проведено първо заседание на Научното жури на 12.11.2024 г. съм определена да изготвя рецензия. Рецензията е изготвено въз основа на анализ на представените от кандидата документи (описани в Заявлението до Ректора на Медицински университет – Варна) в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Р. България, Правилника за прилагането на ЗРАСРБ и на Правилника за развитие на академичния състав на Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов” – Варна.

1. Кратки биографични данни и кариерно развитие на кандидатката

Доц.Михаела Варнева е родена на 16.11.1963 г. във Варна. През 1983 г. се дипломира в ИПЗКССО - „Д-р Н. Николаев” - Варна, със специалност „Зъботехник“, след което надгражда обучение и придобива полувисше образование и преподавателска правоспособност (1987/1990 г. ИУП – Сливен), полувисше медицинско образование по специалност „Зъботехник” (1994 г. ПМИ – Варна). „Бакалавър” е по специалност „Управление на здравните грижи” с професионална квалификация „Ръководител на здравни грижи и преподавател в колеж”(ВМИ-Пловдив,1998-2000). „Магистър” по специалност „Спортна психология”(Национална спортна академия, 2009-2010).

След успешна защита на дисертационен труд на тема „Ретроспекция, анализ и социално-психологически проблеми при подготовка и реализацията на „Професионален бакалавър“ по специалност „Зъботехник“ получава ОНС „Доктор“ по специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията (2013 г.). През 2015 г. е хабилитирана като „доцент“ по специалност „Управление на общественото здраве“

Професионалния си път започва в Окръжна стоматологична поликлиника - Варна през 1983 г. като зъботехник. От 1984 г. е хоноруван, а от 1986 до 2006 г. редовен преподавател по практика в ПМИ/МК – Варна; продължава като преподавател в МК при МУ - Варна. След хабилитирането си е доцент в Катедра „Клинични медицински науки“ на Факултета по дентална медицина, МУ-Варна (2015-2021); от 2021 г. и продължава досега като доцент в УС „Зъботехник“ при МК на МУ - Варна.

Доц. Варнева има значителна публикационна активност. Автор е на една монография - 150 стр., една глава от учебник - 18 стр., четири учебни ръководства - 318 стр., 100 статии с общо 500 стр., 34 доклади с общо 136 стр. Участник е в 50 национални и международни научни форуми, на които представя резултати от изследователската си работа. Има регистрирани три полезни модела в патентното ведомство на РБ. Изследовател по Проект № 23007 „Знания, отношения и практики, свързани с контрола на кръстосаните инфекции в зъботехническите лаборатории“ финансиран от Фонд „Наука“ за 2024-2025 г.

Доц. Варнева ръководи занятия по учебните дисциплини ортодонтия, челюстно-лицева протетика, актуални технологии в ортодонтията - в специалност „Зъботехник“ и по въвеждане в научно-изследователската работа в специалностите „Медицински козметик“ и „Рехабилитатор“.

През годините е участвала в развитие на колежанското образование по специалност „Зъботехник“ като член на експертни комисии, програмни, колежански съвети и др. под. Награди: Грамота за изключителни заслуги към развитието на Медицински колеж – Варна и Почетна грамота за принос в научната дейност на Медицински колеж - Варна.

Обобщение: Доц. Варнева е работила непрекъснато за своето професионално усъвършенстване и повишаване на образователното си ниво, като успоредно с това е развила значителен научно-изследователски капацитет. Постигнала е ОНС „доктор“ и

АД „доцент“. Трайно свързана и с признат принос за развитието на специалност „Зъботехник“. Има всички основания, биографични и от кариерното си развитие, да се заеме с разработване на дисертационен труд от тази тематична област , с аспирации за „доктор на науките”

2. Актуалност на темата.

Традиционните задачи на професионалните сдружавания още от времето на гилдиите са грижа за благополучието и статута в обществото на членовете им и утвърждаване на съответните професии. След продължителен период на почти сливане с държавата, през последните 2-3 десетилетия професионално-съсловните организации у нас се възраждат. Функциите им са обект на обсъждане преди всичко във връзка с регулираните професии, чиито професионални организации единствени имат право на самоуправление. Като се има предвид, че от всички признати за регулирани професии в България, 20% са от областта на здравеопазването, става ясен нарасналият интерес към техните организации. Защита на специфични професионални интереси, разработване на стандарти за професионално образование и за качество на извършваните дейности, осигуряване възможности за непрекъснато обучение през целия живот на своите членове са предизвикателства пред професионалните организации в здравеопазването. Независимо от това, малко или липсват проучвания върху тях, което е особено валидно за професионалните сдружения на зъботехниците. Едно от обясненията на този факт е продължителната им принадлежност към занаятчийството и по-късното им обвързване с медицинската сфера. Но компенсиране на закъснелите проучвания е още по-наложително поради промени в обществено-професионалната и с оглед на бързото навлизане на дигиталните технологии и новите материали в съвременната зъботехническа практика. Липсата на проучвания до сега дава перспектива на тази тематика, защото тя има отношение към хората, организациите, образованието, стандартите, качеството и е в сърцевината на бъдещо адекватно развитие на професията. Именно това я прави безспорно актуална.

3. Наукометричен анализ на дисертационния труд

Във връзка с дисертационния труд кандидатката е представила 15 пълнотекстови публикации: една – в издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация и четиринадесет (14), публикувани в списания, нереперирани, с

научно рецензиране или в редактирани колективни томове. Публикациите ѝ са самостоятелни, с единствен автор. Те носят общо 480 точки. В подробната справка издадена от Библиотеката на Медицински университет - Варна са показани общо 30 цитирания, от които четири (4) са в монографии и двадесет и шест (26) - в списания, нереферирани, с научно рецензиране, които носят общо 170 точки. Наукометричните изисквания за дисертационен труд за присъждане на научна степен „Доктор на науките” са не само напълно удовлетворени, но и надвишени.

4. Структура на дисертационния труд

Разработен е в класически тип структура с четири глави: Литературен обзор; Цел, задачи, методика и организация на проучването; Собствени резултати и обсъждане; Изводи, препоръки и научни приноси. Дисертационният труд съдържа 239 стандартни страници и е онагледен с 19 таблици, 24 фигури, 24 снимки, 4 схеми и 9 приложения. Библиографската справка включва 281 литературни източника, от които 204 са на кирилица и 77 на латиница

5. Оценка на дисертационния труд

Оценка на Литературния обзор

Литературният обзор е разгърнат на 83 страници или около 39% от общия обем на труда, без библиографията. Включва седем параграфа, които за целите на настоящата рецензия могат да бъдат систематизирани в следния вид:

- а) Съсловни организации в здравеопазването на България - далечна и близка (от 1990 г.) история;
- б) Дейност на зъботехниците в България - зараждане, развитие. Чужд опит;
- в) Съсловни организации на зъботехниците в България - правно регулиране, структура, задачи;
- г) Професионални организации на зъботехниците - чужд опит.

Тази систематизация е отправна точка на цялата методология и провеждане на проучването. Във всяко от тези направления обзорът съдържа, както обичаен преглед на документи и литература, така и резултати от собствени проучвания, особено в параграфите, наречени от авторката „чужд опит”. В историческата част за България доц. Варнева показва много добра осведоменост, основава се не само на различни източници (в т.ч. свидетелства на времето - печат, лични архиви, мемоари), за да въведе читателите в

атмосферата на разглежданите процеси, но и изразява лично отношение, обосновано мнение или възгледи. Това е твърде характерно за близката история, след 1990 г., където личността на изследователя присъства най-осезателно. Заслужава много добра оценка подходът ѝ да разглежда практикуването и развитието на професията „зъботехник“ в контекста на дигиталните технологии. Литературният обзор, условно наречен така, не се вмести в тривиалното разбиране на това понятие, поне в медицинските дисертации, а представлява собствено изследване. Той е информативен, познавателен, има приносен характер и е препоръчително някои негови части да намерят в подходяща форма своята по-широка аудитория.

Забележка: Смятам за логичен факт, че кандидатката при анализа на голям обем научна литература, в бази данни като ResearchGate, Medline, Pub Med, Google scholar, eLibrary.ru, Skopus с ключови думи *Dental technician associations, professional organizations, dental technician activities* и *зубной техник* намира сравнително оскъдна и недостатъчна информация за професия „зъботехник“, а по-голямата част от откритите публикации са свързани с професията „дентален лекар“. Причините отчасти са посочени в параграфа „Актуалност на темата“ по-горе, но това само засилва ценността на намерената от доц. Варнева информация.

Оценка на цел, задачи и организация на проучването

Основна цел е: да се направи ретроспекция на дейността на професионално-съсловните организации в здравеопазването като цяло и по-конкретно - на професионалните сдружения и организации на зъботехниците през периода от 1910 г. до 2022 г., и да се анализира мнението на практикуващите зъботехници и преподавателите по специалността „Зъботехник“ относно БАЗ и някои други важни въпроси на обучението и практикуването по тази специалност.

За изпълнение на целта са формулирани десет задачи, две хипотези, предмет. Обект на проучването са:

а) всички зъботехници в България, регистрирани към 1.09.2020 г. в 25-те РК на БАЗ. Включените в извадката 360 души са с добра представителност -21.82% от генералната съвкупност;

б) всички преподаватели в специалност „Зъботехник“ от трите колежа към Медицинските университети в София, Пловдив и Варна. Включените 18 души са с много

добра представителност 75%. Дизайнът на проучването е представен прецизно в шест хронологично последователни и логично свързани една с друга фази.

Изследователските методи са добре подбрани, адекватни на поставените цел и задачи и сполучлива комбинация между традиционни и новаторски, между количествени и качествени. Заслужават отбелязване: документален историографски метод, качествен контент-анализ на документи, анализ на литературата от достъпни публикации по темата на проучването, дълбочинни интервюта, наблюдение (на живо и при видеозаписи). Приложените статистически методи допринасят за разкриване и представяне на зависимости между изследваните явления.

Добре разработената методология е основа за успеха на планираното проучване и изпълнение на целта и задачите на дисертационния труд.

Оценка на резултатите и изводите

Дисертационният труд представя широка картина в исторически план на професионално-съсловните организации в здравеопазването на България и тяхното значение за развитие на професиите и здравеопазването. На този фон кандидатката анализира за първи път сдруженията на зъботехниците от 1910 г. до 2022 г. като разкрива нови факти и дава лични становища, особено за периода след 1990 г., в който е свидетел и участник.

Направена е историческа периодизация на организациите на зъботехниците в България. Анализирана е дейността на ПСО на зъботехниците в чужди страни, направен сравнителен анализ с българските и установено голямо изоставане у нас по отношение организиране и провеждане на СДО.

Извършен е SWOT-анализ на дейността по специалността „Зъботехник“ у нас и установен превес на силните страни над слабите и на възможностите над опасностите. Сравнителният анализ със собствени проучвания на чуждия опит показва идентичност на необходимите за практикуване на професията качества у нас и в другите страни.

БАЗ регулира дейността на членовете си чрез редица нормативни документи, поддържа регистри, но не организира СДО за членуващите в нея зъботехници.

За първи път у нас е проучено отношението на зъботехниците към собствената им професионална организация. Установена е неудовлетвореност от липсата на грижа от страна на БАЗ за развитие на СДО. Установени са най-предпочитаните теми за курсове. Преподавателите от колежа отговарят на ЕДИ, имат готовност да преподават в курсове, но не припознават БАЗ като своя организация

Въз основа на проучванията доц.Варнева е разработила Модел за дейностите по специалността и Стратегия за развитие на професията „Зъботехник”.

Дисертационният труд завършва с уместни препоръки, в които бих препоръчала при отправяне към адресатите да бъде смекчен малко императивния тон.

Авторефератът, написан на 76 страници е оформен много добре, отразява най-съществените страни на труда и предава духа на изследванията и посланията на изследователката.

Лични впечатления. Познавам авторката от времето на подготовка на първата ѝ дисертация, с която тя първа придоби в Медицински колеж Варна ОНС „доктор“. Обича и е отдадена на своята професия, тя проявяваше търсачески дух, зае се първа в страната с проучвания на историята на зъботехниката, издаде книга на тази тема. Редовен участник, а от скоро и лектор, в семинарите и курсовете по история на медицината. Ползотворното ѝ сътрудничество преди време с Музея по история на медицината имаше за резултат няколко интересни събития с център професията на зъботехника. Вярвам, че нейният опит и професионална посветеност ще ѝ помогнат да осъществи поне част от замислите и препоръките от дисертационния труд.

Заклучение

Представеният дисертационен труд представлява един завършен научен продукт,разработен по проблем,който е слабо проучен до сега и внася нови знания в науката,както и идеи за бъдещи научни изследвания. Неговите резултати съдържат приноси с научно-теоретичен и-приложен характер. Трудът, както и останалите дисертационни материали, напълно отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане наЗРАСРБ и съответния Правилника на МУ - Варна. Всичко това ми дава основание да дам своята положителна оценка за цялостното проведено изследване и да предложа на почитаемото научно жури да присъди научна степен „доктор на науките“ на ДОЦ.

МИХАЕЛА АТАНАСОВА ВАРНЕВА в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление 7.4. Обществено здравеопазване и специалност Управление на общественото здраве.

Член на Научно жури:

Доц. д-р Невяна Фесчиева, д.м.